

ÇARPICI ÖRNEKLER ÜZERİNDEN HAM SANATI ANLAMAK

UNDERSTANDING ART BRUT BY STRIKING EXAMPLES

DOÇ. DENİZ ONUR ERMAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü
denizonur2005@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3613-5543

Öz: 1924'de Berlin'de yayımlanan Hans Prinzhorn'un "Akıl Hastalarının Sanatı" isimli kitabı 'Ham Sanat', 'Çiğ Sanat' olarak da adlandırılan 'Art Brut' sanat kavramına kaynaklık etmiştir. Fransız sanatçı Jean Dubuffet 1945 senesinde Art Brut'u ilk kez bir sanat terimi olarak kullanarak, sanat çevrelerince büyük bir tartışma başlatmıştır. Toplumca kabul edilen sanat anlayışlarının, eğitimli sanatçıların ve sanat akımlarının karşısına toplumdan tecrit edilmiş eğitimli kişilerin yaptıklarını 'gerçek ve öz sanat' olarak koyarak bunun en büyük savunucusu olmuştur. 1948 yılında Dubuffet, Breton ve Tapie 'Art Brut'un manifestosunu yayınlamak, bunu bir sanat kavramı olarak resmileştirmişlerdir. Bu sanatçıların amacı; sanat eğitimi almamışların, toplumun dışladığı ötekileştirdiği bireylerin ürünlerini ortaya çıkarmak ve içten, özden gelen dışavurumun ve yaratının en pür halini gözler önüne sererek varolan sanat anlayışlarının tümünün gerçekliğini sorgulatmaktır.

Bu çalışma ile; kaynaklara girmiş en çarpıcı örnekler üzerinden sanatta Art Brut kavramının incelenmesi hedeflenmektedir. Sanatta Art Brut kavramı çerçevesinden; sanatın ne olduğu, sanatın ne amaçla yapıldığı ve sanatın niteliği gibi konulara değinilecektir.

Anahtar Sözcükler: Art Brut, Jean Debuffet, Ham Sanat, Öteki Sanat, Naif Sanat.

Abstract: Hans Prinzhorn's book entitled "Artistry of the mentally ill", which was published in 1924 in Berlin has been the initial resource for Art Brut, also known as "raw art". A French artist, Jean Dubuffet has first used Art Brut as an artistic term in 1945, which has ignited major debates in the artistic milieu. He has defined the work of uneducated and marginalized people as "genuine and pure art" in contrast to educated artists and commonly accepted art movements and practices. In 1948, Dubuffet, Breton ve Tapie have declared the manifesto of Art Brut, thus establishing it as a formal artistic concept. The ultimate goal of these artists was to unveil the works of those with no art education in order to question the authenticity of all established approaches to art through the revelation of instinctive expression and the purest form of creation.

This work aims to focus on the concept of Art Brut by means of appraisal of the most striking examples. Age-old questions like "What is art?", "What is art for?", and "What is the essence of art?" will be revisited in the context of the concept of Art Brut.

Keywords: Art Brut, Jean Debuffet, Raw Art, Outsider Art, Naïve Art.

Giriş

Sanatla terapi uygulamaları pek çok toplumda, geçmişi eskilere dayanan bir uygulama biçimi olmuştur. Akıl hastanelerinde, hapishanelerde, rehabilitasyon merkezlerinde müzik, resim, edebiyat veya drama gibi sanatın farklı alanlarını kullanarak kişilerin kendilerini daha iyi ifade etmelerini sağlayarak iyileşme sürecine girmelerini hızlandıran bir terapi biçimi olarak tanımlanabilir. Çoban'a göre; eski Yunan ve Roma dünyasında tıbbın bir bilim dalı olarak gelişmeye başlaması M.Ö. 5. yüzyıla rastlamaktadır. Homeros döneminden beri süregelen tedavi yöntemlerinde baş aktör, dönemin ünlü hekimi Asklepios'dur ve bu nedende hastanelere de 'asklepon' adı verilmiştir. Akıl hastalarının askleponlarda şifalı sularla ve müzik ile tedavi edilmesinin geçmişi bu dönemlere uzanmaktadır (Çoban, 2016, s. 98). Tarihçesi oldukça eskilere dayanan sanat ile terapinin, toplum içerisinde yaygınlık kazanması yaşadığımız yakın çağlara tekabül etmektedir. Hastaların terapi sırasında ortaya koydukları üretimlerin 'sanatsal' olarak değerlendirmesi ise görece oldukça yenidir. Öztürk'e göre; hastaların ortaya koyduğu sanatsal ürünler üzerinden yapılan değerlendirmelerin ilk kez 2. Dünya Savaşı sonrası yapıldığı bilinmektedir. Özellikle savaş sonrası yaşanan ağır bireysel travmaların çözümünde yer yer kullanılmış olan sanat terapileri Sigmund Freud ve Carl Gustav Jung gibi alanın önde gelen isimlerinin de kavrama ilişkin farklı yaklaşımlarıyla bugüne dek ulaşmıştır (Öztürk, 2016).

1924'te Berlin'de yayımlanan Hans Prinzhorn'un "Akıl Hastalarının Sanatı" (Bildnerei der Grewkranken) isimli kitabı 'Ham Sanat', 'Çiğ Sanat' olarak da adlandırılan 'Art Brut' sanat kavramına kaynaklık etmiştir. Bu kitap ortaya çıktığında akıl hastalarının yapıtlarının ciddi bir dram taşıdığı gerçeği sansasyon yaratır (Yüksel, 2000, s. 138). Hans Prinzhorn bu çalışmaya 1918 senesinde başlamış olup 18 ay süren araştırma sonucunda Almanya, Avusturya, İsviçre ve İtalya'daki değişik hastane ve kliniklerden yüz elli yapıt toplayarak kitabında bunlardan bir kısmını incelemiştir. Kitabında akıl hastalarının sanatı, bu hastalara dair Prinzhorn'un teorileri ve çocuklarla ilkel kültürlerin arasında karşılaştırmalar yer almaktadır. Prinzhorn'un kitabının öncüllerinden ve çağdaşlarından daha çok ilgi çekmiş olması yayımlandığı dönemin bir getirisi olarak yorumlanabilir. Bunu sanat ortamının daha hazır, şartların daha uygun olmasına bağlamak mümkündür.

20. yüzyılın başında Avrupa sanat ortamları, tekrarlananlardan bıkmış, yeniliklere aç ve farklı olana karşı bir arayış halindedir. Rönesans'ın getirdiği aydınlanma ile sanatın her alanında sınırlarını ve ufku genişletmiş, tabuları yıkmıştır. "Sanatta denenmemiş ne kalmıştır ki?" Hatta bu dönemde pek çok sanat akımı ilhamı ilkel sanatta (Primitivizm), erken dönem halk sanatlarında (Folk Art) ve kendisine ait olmayan 'öteki'de (Outsider Art) aramaktadır. Primitif ve naif sanata ilgi ve yönelim artmıştır. Başka toplumların sanatı ve hatta kendi toplumunun dışında bırakılanların sanatı merak edilmekte, tüketilecek yeni alanlar aranmaktadır. İşte böyle bir dönemde Prinzhorn'un araştırmaları, eksikliği duyulan açığı giderecek, yeni ilhamlar sağlayacak niteliktedir.

Sanat tarihinde terimlerin içiçe geçip birbirlerinin yerine kullanılması sık karşılaşılan bir durumdur. En temel anlamıyla ilkel sanat; batılı bir düşünce sistemi içinde gelişkin bir kültür düzeyine ulaşmamış toplulukların yaptığı sanatsal üretimler olarak özetlenebilir. Afrika yerlileri, Eskimolar, Polinezya halkları, Amerika yerli halkları gibi toplulukların daha çok korku temelli, törensel ritüel amaçlı yaptıkları heykelcikler, masklar, resimler, süslemeler ya da günlük üretimler bunun temelini oluşturur. Bu üretimler toplumların erken dönem halk sanatlarını oluşturan 'Folk Sanatı' ile karıştırılmamalıdır. Zamanla ilkel sanattan etkilenecek çalışmalarını bu yönde sürdüren pek çok çağdaş sanatçı olmuştur. 19. yüzyıl sonlarında Paul Gauguin'in Tahiti'ye yerleşmesi ve orada yerel halkın yaşamını konu alan eserler üretmesi en bilinen örneklerdendir. Gauguin, zorlayıcı, baş edilmesi güç bir hale dönüşen kent kültürünün içinden çıkıp, daha basit ama kesinlikle daha insani bir yaşam şeklini seçmiş; bu yeni yaşantının tüm sadeliğini ve sıcaklığını da resimlerine taşımıştır. Kültürden rahatsız olma durumu, sanat tarihinin farklı dönemlerinde, farklı anlayışlarla kendini gösterir. Özellikle 20. yüzyılda ilkel kabul edilen yaşam biçimlerine olan ilginin artmasıyla tekrar gündeme gelir. Kendisini "uygar" kabul ettiği için, kendisi dışındaki kültürleri "az gelişmiş" ya da "ilkel" diye nitelendirmesi Batının inanmak istediği bir gerçektir (Aksoy, 2015).

Uzmanı olduğu alanda akademik eğitim almamış, kültürel, sanatsal anlamda kendi kendini yetiştirmiş sanatçılar özöğrenimli (otodidakt) olarak tanımlanırken; Naif sanat daha çok resimsel bir anlayış olarak kabul edilmiştir. Akademik kuralların dışına çıkarak saf, yapmacıksız, doğal resimler yapmak olarak da tanımlanabilir. Halk sanatları kimi farklılıklarına rağmen naif sanatın öncüsü olarak değerlendirilmektedir.

Naif ve otodidakt sanat oluşumları, halk sanatlarına kadar inilerek ele alınır. Çoğu zaman aynı anlamda kullanılan bu iki kavramın kökeni, akademi dışı sanatsal faaliyetler olarak belirir. Ancak zamanla naif sanatın akademi çevrelerince de kabul edilmesi ve uygulanması, bu kavramları farklılaştırmıştır (Elvan, 2001, s. 13).

Primitizm ve naif sanat ile başlayan 'saf, yalın ve ilkel' olana yöneliş, 1945 sonrasında farklı bir boyutla karşımıza çıkar. Dubuffet'nin akıl hastalarının, çocukların ve amatörlerin resimlerini ham sanat anlamına gelen 'Art Brut' adı altında toplamaya başlaması, geleneğe karşı başlatılan yeni bir sorgulamadır (Elvan, 2001, s. 15). Naif resmin, halk sanatları, çocuk resimleri ve akıl hastalarının yaptıkları resimlerle benzer ve farklı noktaları vardır. Aksoy'a göre; halk sanatı ile akıl hastalarının sanatının naif sanatla benzerliği belirli kurallara bağlı kalınmadan içgüdüsel olarak gerçekleştirilmesidir. Halk sanatında anonimlik, seri üretim, nesilden nesile aktarım gibi özellikler öne çıkmaktadır. Üretimlerde dekoratif olma isteği hakimdir (1990, s. 17).

Naif sanat ve sanatçılarla ilgili düşünceler genel bir bütünlük içermez. 'Duyarlık ve yitirilmemiş saflık' sanatın kaynaklandığı ana öge olarak kabul edilir. Bu da sanatı herkes tarafından yapılabilecek, belirli aşamaları ve öğrenim süresi olmayan evrensel bir alan haline getirir. Naif sanatçılar kalıplaşmış anlayışlar, biçimsel kural ve teknikler yerine kendi geliştirdikleri disipliyle çalışır (Elvan, 2001, s. 21).

Art Brut'de ise, temalar, sanatçının saplantıları ve içsel yaşantısı ile belirlenir. Art Brut sanatçıları kendi tekniklerini yaratır ve farklı malzemeler seçerler. Çalışmalarını sır gibi saklarlar. Akademik bir eğitim almamış olan naiflerin durumu Art Brut'teki eğitimsizlikle karıştırılmamalıdır. Naiflerin eserlerinde temel sanat prensipleri okunmaktadır. Naifler eserlerinin sergilenmesini, kabul görmesini isterler. Art Brut üretimlerde ise gizli bir üretim söz konusudur.

Sanatın Özü

Kuspit'e göre, "Sanat, ruhun derinliklerine inen bir sualtı aracıdır, ruhun içinde yüzen tuhaf duygulara ilişkin bir kavrayış sağlarken, basınca da dayanır." (2006, s. 126). "Beynimizin işleyiş biçimi ve farklılıkları noktasında kabul edilebilir bir şey varsa o da zihnin ve beynin tekilliğidir ve kendine özgü oluşu 46 kromozomun oluşturduğu genetik özgünlükten kaynaklıdır." (Yedikardeş, 2018, s. 14). Art Brut terimi ilk kez Fransız sanatçı Jean Dubuffet tarafından kullanılmış olup, toplumdan bir şekilde dışlanmış ya da kendini bilinçli olarak toplum dışına atmış olan insanların dışavurumlarından doğan yapıtları içeren bir sanat anlayışını ifade etmektedir. Jean Dubuffet 1945'te 'Art Brut' terimini hiçbir sanatsal akademik eğitim almamış, her türlü kuralın dışına çıkarak, kabul edilmiş tüm sanatsal gerçeklerin ötesinde üreten, toplumdan soyutlanmış yalnız kişilerin özden gelen sanatını betimlemek amacıyla kullanır ve bu kavramın sanat literatürüne girmesini sağlar. Art Brut, akıl hastalarının, suçluların, bağımlıların, toplumdan izole yaşayanların, kimi durumlarda zihinsel engelli bireylerin herkesden gizleyerek sürdürmeye çalıştıkları sanatsal üretimleri nitelendirir (Lombardi, 2013, s. 17). İngiliz sanat tarihçi Roger Cardinal 1972 senesinde Toplum dışı Sanat (Outsider Art) kavramını, Art Brut sanat kavramının Anglosakson (İngiliz) eşdeğeri olarak tanımlamıştır. Turan'a göre; Art Brut ya da Toplum dışı Sanat (Outsider Art) bir sanat stili, modası ya da bir sanat akımı değildir. Diğer sanat akımlarından bağımsız, kendi kendini vareden bir sanatsal üretimi niteler. Sanat tarihinde kabul edilen tüm sanatsal geleneğin ötesinde biçimlenmiştir (Aktaran Demirel, 2015).

20. yüzyılın başlarında iki psikiyatristin, akıl hastalarının eserleri üzerine çalışmaları sanat dünyasını derinden etkilemiştir. Hans Prinzhorn'un hastalarının eserlerinden oluşan 5000 parçalık koleksiyonunu sergilediği "Ruh Hastalarının Resimleri" adlı kitabı 1922'de yayınlanmış ve Paris Sürrealistlerinin kutsal kitabı haline gelmiştir. Paul Klee, Alfred Cubin, Max Ernst gibi sanatçıları büyülemiştir. Burjuvazinin sanat anlayışına karşı çıkan Jean Dubuffet, aradığını 1940'larda toplumun uçlarında yaşayanların sanatında bulur. Uç noktada bir bireysellik, tam bağımsızlık, sonsuz özgürlük, aslı gibilik, ve başka türlü olamama istenci (otantisite) Art Brut sanat kavramını ortaya atmasında ve bunu tek gerçek sanat kabul etmesinde etkilidir. Kendi eserlerinin sanat ortamlarınca büyük saygınlık kazandığı sonraki 40 yılını akıl hastalarının, mahkumların, medyumların eserlerini araştırmaya, toplamaya ve sergileme adamıştır (Çelen, 2003, s. 56) (Görsel 1, 2). İsviçre'de pek çok akıl hastanesini ziyaret eder ve buralarda yatan hastaların özellikle şizofreni hastalarının yaptıkları resimleri inceleme fırsatı bulur. Resimlerdeki özgünlükten çok etkilenir. Psikiyatristlerle, hastalarla

çalışır. Kendi eserlerinde de bunlardan aldığı ilham belirgindir. Akıl hastanelerinden çalışmaları toplamaya ve arşivlemeye başlar. Topladığı eserler bugün İsviçre'nin Lozan kentinde bulunan Collection de l'Art Brut Müzesinin ana koleksiyonunu oluşturmaktadır. Yüzlerce sanatçı arasından ilk akla gelen isimler Aloise, Adolf Wölfli, Heinrich Anton Müller, Hernandez, Gironelle, Tripier, Forestier'dir. Bu çizimleri incelediğinde olağanüstü bir özgünlük ve yaratım gücü ile karşılaşır. Bu eserlerin toplumun isimlendirdiği gibi 'deli resmi' olarak değil tüm sosyal ve kültürel yapılanmaların ve kısıtlamaların ötesinde bağımsız ve uç noktalarda yaşayan bir bireyselliğin dışavurumu olarak nitelendirir (Lombardi, 2013, s. 9).

Görsel 1. Jean Dubuffet, 1955, Dünyanın Masalı/ Tale of The Earth. Montreal Güzel Sanatlar Müzesi. Kişisel fotoğraf arşivi

Görsel 2. Jean Dubuffet, 1973, Dantel Kulesi/ Tower of Lace. Nasher Sculpture Center. Erişim: 12.11.2018. <http://www.nashersculpturecenter.org/art/artists#!?artist=3807>

Jean Dubuffet'nin Art Brut kavramını sanat literatürlerine sokması sanat çevrelerince büyük bir tartışmayı da başlatmıştır. Toplumca kabul edilen sanat anlayışlarının, eğitimli sanatçıların ve sanat akımlarının karşısına toplumun uzağında eğitimsiz kişilerin yaptığı çalışmaları 'gerçek ve öz sanat' olarak koyarak bunun en büyük savunucusu da yine kendisi olmuştur. 1948 yılında Dubuffet, Breton ve Tapie 'Art Brut'un manifestosunu yayınlayarak, bunu bir sanat kavramı olarak resmileştirmişlerdir. Art Brut manifestosunu bizzat kaleme alan da yine Jean Dubuffet'dir. Bu sanatçıların amacı; sanat eğitimi almamışların, toplumun dışladığı ötekileştirdiği bireylerin, çocukların, engellilerin hatta ağır suçluların ürünlerini ortaya çıkarmak ve içten, özden gelen dışavurumun ve yaratının en pür halini gözler önüne sererek varolan sanat anlayışlarının tümünün gerçekliğini sorgulamaktır. Dubuffet'ye göre;

Sanatsal üretime toplumsal açıdan 'övgüye değer' bir özniteliğe atfetmek, sanatı onurlandırılması gereken bir toplumsal işlev haline getirmek, sanatın anlamını vahim derecede çarpıtır, zira sanatsal üretim özülle ve ödünsüzce bireysel bir işlemdir ve dolayısıyla her türlü toplumsal işleyle uzlaşmaz karşıtlık halindedir. Olsa olsa toplum karşıtı ya da -en azından- topluma kayıtsız bir işlev olabilir (2005, s. 11).

Art Brut üretimler kazanılmış kültürün gerekliliklerini, sosyal kabul görme yaptırımlarını reddeder. Her birey kendi bireysel tarzını, malzeme ve tekniğini geliştirir. Üretimlerinde sanatsal dışavurum esastır. Bireysel farklılıklar ön plana çıkar. Hiçbir eğitim almaksızın kendi kendine öğrenilen ve geliştirilen bir sanatsal üretim söz konusudur. Bu çalışmalar geçmiş ya da güncel hiçbir akımla benzerlik göstermezler. Toplum dışı oluşu bundan ileri gelmektedir. Bir bakıma kültürel sanatın da karşıtıdır. Yaratıcılığı kalıplarla sınırlandırmak, sanatı belli bir zümreye ait hale getirmek ya da 'kültür' adı verilmiş çerçevelerin içine sıkıştırmak tam da Dubuffet'in mücadelesini verdiği konudur. Dubuffet 'Boğucu Kültür' adlı kitabında kültürün kuşattığı insanın sınırlı özgünlüğünden şu sözleriyle bahseder;

En başta 'akıllı' nitelemesiyle başlayalım; bu sıfat, -kültürel kavramlara ve kendine kültürcü önerilen düşünme ilkelerinin ve mekanizmalarının kullanımına özellikle çabuk ve hevesle uyabilme yetisi gösteren kimse için kullanılıyor. Mükemmellik ödülü, kendine özgü rengi olmayan ve içine atıldığı havuzdaki suyun rengini almaya hazır bu uysal bukalemuna gidiyor. Yaşanan çağın kültürünce dayatılan moda göre çizim becerisi gösterene, desene veya resme yetenekli deniyor; kendisi için "resim çizmeyi biliyor", kültür rüzgarına boynu eğik eseri içinse "iyi çizilmiş, iyi resmedilmiş" deniyor; iyi konuşmak, iyi yazmak ve iyi davranmak için de aynı şey (2005, s. 87).

Art Brut üretimlerde olağanüstü resimler, çizimler, heykeller, işlemler, yazılar, dikişler, kazımlar dikkat çeker. Akademik bir eğitim almaksızın bu kişiler kendi ikonografilerini keşfederler. Kendi tekniklerini oluştururlar. Malzeme zenginliği, teknik sınırsızlıklar onların eserlerini ayrıcalıklı kılar. Kimisi terkedilmiş, aidiyet duygusundan mahrum, hiçbir eğitim almamış, hasta, travmatik bir hayat sürmüş veya akli dengesi yerinde olmayan kişiler, medyumlar, suçlular gibi kişilerin çoğu yoksulluk içinden geldiklerinden genelde basit materyallerle veya atık malzemelerle çalışırlar. Bunları bir araya getirerek alışılmadık dahice kurgular ortaya koyarlar. Bu kişiler becerikli olduğu kadar sanatsal yaratıcılığa da sahip bir yetenek sergilerler. Bu kişilerin en önemli özellikleri yaptıklarını sergilemek istememeleridir. Bu kişiler sanatsal üretimlerini toplumun yorumlarından ve diğer insanların yargılarından uzak sessizce bir gizlilik içinde ve yalnız gerçekleştirirler. Seyirci yargılamak demektir bundan kaçarak, kendi iç dünyalarına sığınarak üretirler (Lombardi, 2013, s. 17). Art Brut bir sanat akımı olarak görülmemelidir. Art Brut'un diğer tüm sanat akımlarındaki üretimlerden belirgin farkı, üretim yöntemidir. Çelen'e göre;

Art Brut "akademik sanat camiasından olan kişilerin sanatı" olmadığı gibi "marjinallerin ya da akıl hastalarının sanatı da değildir. Özelliği onu yapanlar değil; başka sanatlarla karışmasını kesinlikle olanaksız hale getiren sanatsal niteliğidir; her türlü konvansiyon ve kontaminasyondan korunmuşluğudur. Bu tür sanatı yapabilenler ilginçtir ki toplumun kıyısındaki kişilerdir. Belki de böyle bir üretime yalnız onlar cesaret edebildiği içindir. Daha çok da her beyne girebilen toplumsal, kültürel, ideolojik, ekonomik normlardan, ölçütlerden, kurallardan, kaygılardan yalnız onlar korunabildiği içindir (2003, s. 57).

Art Brut'de toplum dışı olma durumu esastır. Dubuffet, toplum karşıtı (antisosyal) ile topluma kayıtsız (asosyal) aynı kefeye koymaktan sakınır. "Birincisinde çatışma halinde iki terim

vardır; birinin öbürüne tepkisi vardır. İkincisinde ise terimlerden biri elenmiştir. Hiçbir tepki söz konusu değildir. Artık hiçbir şey, hiç kimse yoktur. Bu yabancılaşmadır.” der (Dubuffet, 2005, s. 79). Dubuffet’e göre sanatçının ya da eserin toplumun belirlediği normlarla uyumsuzluğu üretimi olumsuz yönde etkilemez aksine özgünlüğü arttıran bir faktördür. Voltaire’in meşhur “Bütün sanat türleri iyidir, anlaşılmayanlar -ya da- bir etki yaratmayanlar dışında (*tous les genres sont bons, hors celui qu’on ne comprend pas; -ya da- qui ne produit pas son effet*) (Tolstoy, 2007, s. 113) sözünün aksine Dubuffet bunu eseri özgünlüğe ulaştırarak bir çıkış yolu olarak nitelendirir. Bir diğer örnek de Tolstoy’un şu sözleri olabilir;

Ruhsal sağlığı yerinde olan insanların anlayamadıkları bir “sanat”ın sanat olduğu kabul edilecek olursa, yollarını şaşırılmış, doğallıklarını yitirmiş insanların, doğal olmayan duygularını okşayan şeyleri (kendilerinden başka hiç kimsenin hiçbir şey anlamadığı şeyleri) sanat diye üretmelerini de doğal karşılamak gerekir; tıpkı yaptıklarını sanat olarak adlandırmaya inatla devam eden dekadarlarda gördüğümüz gibi (2007, s. 114).

Art Brut üretiminde sanatçı kendini gizler, tanınmak, bilinmek istemez, gizlilikle üretmeyi tercih eder. Bu izole üretim gerekliliği diğer hiçbir akımda yoktur. Sanatçı yaptığı işin doğası gereği beğenilmek, takdir görmek, alkışlanmak ister. Kimi sanatçı ise daha didaktik yaklaşır ve ders vermek, dikkat çekmek ister. Art Brut’te ise üreticinin yaptığıının beğenilip beğenilmemesi onun problemi değildir. Satış ve sergileme amacı da yoktur. Hatta yaptıklarını sır gibi saklama eğilimindedir. Güzel eleştiriler almak için üretmez. Güzeli aramaz. Eğitim alt yapısı yoktur. Sadece üretir. İçinden geldiği gibi, hiçbir sınırlama olmaksızın üretmektir onun amacı. Bildiği tek gerçek, kendini ortaya koyabileceği tek yol ile sürekli üretir. Üreterek ve yaratarak varolabilir. Üretilen eserlerin büyük bir kısmında çok büyük bir sabır ve işçilik hakimdir. Kendi kendine geliştirilmiş ve yetkinleşmiş bir işçilik dikkat çeker. Art Brut sanatçıları eserlerine korkularını, takıntılarını, sırlarını, gizli dünyalarını aktarırlar. Halüsinasyonlar ve sanrılar da işin içine girer kimi zaman. Art Brut’deki dışavurum ve aktarım bu nedenle korkutucu olacak şekilde gerçektir. Art Brut eserlerdeki duygu saf, pür ve katıksızdır. Üzerine uzun uzun kurgulanmış ve tasarlanmış değildir. İçten geldiği coşku ve öznellikle yüklüdür. Bu nedenle de ham ve kaba algılanır. Yaratının özün katıksız halidir. Dubuffet bu dışavurumun gerçekliği karşısında duyduğu hayranlıkla kültürel, akademik yapılanmayla oluşan tüm sanat akımlarını reddederek Art Brut’ün ateşli bir savunucusu olmuştur.

Aksoy’a göre;

Batı kültürünün ve Batı sanat geleneğinin reddi Jean Dubuffet’de kaçış değil, alternatif bir gerçekliğe yönelme ve “Art Brut” kavramının yaratımıyla ifade bulur. Dubuffet’in düşüncesinde insanın kendi eliyle yarattığı kültürle gerçeklik algısının nasıl yapılaştığının, tektepeştığının farkındalığını buluruz. Kendi resimlerinde de bu yaklaşıma açıkça görülmektedir (Aksoy, 2015).

Çelen’e göre ise; çığ-ham sanat aslında sanatın başlangıç noktasıdır. Sanatın özünü ve kaynağıdır. Bu anlamda Art Brut tarih boyunca hep varolmuştur. Ama zamanla insan uygarlaştık-

ça, kültür ortaya çıkıp geliştikçe, sanat kuramsallaştıkça, 'estetik' ve 'sanat' gibi kavramlar kurallara bağlandıkça giderek kenara itilmiş, kovalanmış ve neredeyse kimi kültürlerde kaybolmaya yüz tutmuştur.

Art Brut Çiğ Sanattır'dır. Çünkü kültür tarafından işlemiden geçirilmemiş, pişirilmemiş, sindirilmesi zor çünkü en evcilleştirilmemiş ve baskılanmamış halde ve çok yoğun... Doğrudan yaratıcısının özünden gelip hiçbir teknik, estetik inceltmeden, sansürden, rötüşden geçmeden, aracı kullanmadan dışavuruyor. En saf hali ile yaratı. Ruhtan materyale spontan bir enerji akışı. Dubuffet'in benzetmesiyle 'kültürel sanat' mermerden süs yumurtası ise, Art Brut gerçek yumurtadır (Çelen, 2003, s. 56).

Çarpıcı Örnekler Üzerinden Art Brut'u Kavramak

Jean Dubuffet'in öncülüğü ile İsviçre'nin Lozan kentinde kurulan "Collection de l'Art Brut" Müzesi'nin ardından dünyada farklı coğrafyalarda pek çok Art Brut müzeleri açılmaya, özel koleksiyonlar toplanmaya ve sergilenmeye başlanmıştır (Görsel 3, 4). Dubuffet, Art Brut'e gözlerin çevrilmesini arzu etse de, tasvip etmediği ve bu sanat anlayışıyla örtüstürmediği şey; onun reklam ve ticari satışlara malzeme olması ve kavramın içinin boşaltılması yönünde idi. Art Brut yalnızca sanat alanlarının değil, Tıp, Psikiyatri, Psikoloji, Sosyoloji, Sanat Tarihi gibi pek çok alanın da ilgisini çekmiştir. Günümüze dek araştırmalarla bu konu ile ilgili geniş bir literatür oluşturulmuştur. Art Brut hala gizemini koruyan, heyecan verici bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. Konu hakkında tezler, makaleler, kitaplar yayınlanmakta, belgeseller hazırlanmakta, süreli ve kalıcı sergiler açılmakta, zengin koleksiyonlar toplanmakta ve dünyanın çeşitli yerlerinde yeni müzeler kurulmaktadır. Art Brut sanatçılarının ortaya koydukları heyecan verici eserlerinin ardında çoğu zaman dramatik ve trajik hayat öyküleri yer almaktadır. Dünyanın farklı yerlerinden, farklı teknik ve anlayışlarla üretimler yapan Art Brut sanatçılarının kısaca yaşam öyküleri ve eserleri üzerinde durmak konuyu daha iyi pekiştirmeye destek olacaktır.

Görsel 3-4. İsviçre Lozan Art Brut Koleksiyonları Müzesi/
Collection de l'Art Brut Lausanne Kişisel fotoğraf arşivi

Adolf Wölfli

Art Brut çalışmalarına kaynaklık eden ve belki de bu alandaki en önemli isim Adolf Wölfli'dir. 1864'te İsviçre'de doğmuş olan Wölfli; fakir, yapayalnız, sanrılarla dolu bir hayata çok şey sığdırmıştır. Alkolik bir baba ve çamaşırcılık yapan bir annenin 7 çocuğunun en küçüğü olarak dünyaya gelir. 8 yaşından sonra hem öksüz hem yetim kalan yapayalnız bir çocuk için hayat zaten yeterince trajik başlamıştır. Bedenen ve ruhen kötü muamele gördüğü ve istismar edildiği çeşitli koruyucu ailelerin yanında bir süre daha idare etmiştir. Bu şekilde ortaokulu bitirmeyi başarır. Varlıklı bir çiftçinin yanında işe girer ve kızına aşık olur. Aşkına karşılık bulamaz, aşağılanır ve çiftlikten uzaklaştırılır ve askere gider. Askerlik dönüşü mezar kazıcılığı gibi vasıfsız ve toplumdan izole bazı işlerde çalışır. Bu onu daha asosyal, saldırgan ve agresif yapar. Bu dönemde reşit olmayan küçük kızlara tacizden cezalar almaya başlar. Beş yaşında bir kız çocuğuna tacizden 2 sene hapiste yatar çıkar. Son olarak 3 yaşındaki bir kız çocuğuna tacizden yakalanır ve ömrünün sonuna kadar şizofreni teşhisiyle Bern'deki Waldau Akıl Hastanesine kapatılır. Hastanedeki ilk birkaç yıl boyunca paranoya, halüsinasyonlar ve şiddet içeren davranışlar sergiler, sıklıkla hücre hapsine gönderilir. 1899'da çizmeye başlar ve bu onda gözle görülür bir sakinleştirici etkiyi de beraberinde getirir (Encyclopaedia Britannica, 2018). Wölfli 1900'lerde düşsel bir özyaşam öyküsü oluşturmaya başlar. 25.000 sayfaya ulaşan defterinin içinde kendisini hayali bir savaş kahramanı olarak anlattığı yaşam öyküsünden başka 'Brida. 16. Cherer: 1. Crummah 16 Chehr: 1 Striga' gibi tuhaf sözcükler ve rakamlar veya hayali servetinin faiz hesaplamaları ve yaptığı bestelerinin yüzlerce notası yer almaktadır. Bazen bestelerini yaptıktan sonra müziği yazdığı kağıdı borazan gibi yapıp kendi bestelerini çalar. Wölfli öldüğünde arkasında 1600 kadar illüstrasyon, 1500 kolaj ve 900 kadar resim bırakmıştır. Kendisini defterlere sığdıramadığı zamanlarda Waldau'daki odasının duvarlarını boyamıştır. Bugün bu resimler hala o odada Wölfli'nin anısını yaşatmaktadır (Yüksel, 2000, s. 16-22). Wölfli'nin eserlerinde resim, müzik, edebiyat, felsefe, coğrafya iç içe geçmiştir. O yazıları üzerinde çalışırken, grafik çıkarımlar elde edip oradan müzikal notalara ulaşabilen bir zihin yapısı içinde üretebilmektedir. Kolajları, kesme-ekleme rölyefleri ve illüstrasyonları aynı anda müzik notaları içerebiliyordu. Pekçok çalışmasında fantastik mimari elemanlar, mükemmel geometrik şekiller, Almanca yazılar, şehir haritaları yer almaktadır. Resimsel kompozisyonları, kullandığı figürleri eğitilmiş usta ellerden çıkma gibidir. Sürekli tedirgin ve özgüvensiz görünen, sakinleşmek için tütün çiğneyip, kalem kemiren bu adamın geride bıraktığı suçlarla, sanrılarla, halüsinasyonlarla ve sayısız eserlerle dolu akıl hastanesinde sonlanmış ömrü pek çokları için muamma ama sanat dünyası için adeta araştırılması gereken engin bir deniz gibidir (Görsel 5, 6).

Görsel 5. Adolf Wölfli, 1916, İsimli/ Untitled Wikiart. Erişim: 07.08. 2018. <https://www.wikiart.org/en/adolf-wolfli/untitled>.

Görsel 6. Adolf Wölfli, 1915, İsimli/ Untitled Wikiart. Erişim: 29.11. 2018. <https://www.wikiart.org/en/adolf-wolfli/untitled>.

Laure Pigeon

1882'de Fransa'da doğmuştur. Çamaşırçı olan annesini 5 yaşındayken kaybetmiştir. Büyük annesi tarafından İngiltere'de büyütülmüştür. Ailesinin karşı çıktığı bir diş hekimine aşık olup erken yaşta evlenip Paris'e taşınmışlardır. Herşey güzel giderken büyük aşkın 22 yıl sonra onu aldattığını öğrenmek Laure'da onarılmaz yaralar açar. Bu travmadan sonra inzivaya çekilir ve tek ziyaretçisi kız kardeşi olur hiç kimseyle görüşmediği ruhani bir hayata başlar. Şiirsel, silüet gibi iç içe geçen çizimlerden oluşan resimlerini de o dönemde yapmaya başlamıştır. Biçimler bazen yazılara dönüşür, iç içe portrelere dönüşür. Trans halindeyken ona fısıldanan şeyleri yazdığını ve resmettiğini söyler. Resimlerinde beliren bazı kadın ve erkek isimleri vardır. Bunlar önceki hayatında evleneceği erkeğin ve çocukların adı, yaşayacağı yerin ismi gibi şifreli sözcüklerdir. En çok mürekkep kullanır. Bazı resimlerinde ise hiç daha önce karşılaşmadığı önceki yaşantısında tanıdığı insan yüzlerini resmetmiştir. Öldükten sonra ardında her birinin üzerinde tarihleri bulunan 500 adet çizim bulunmuştur (Lombardi, 2013, s. 72) (Görsel 7, 8).

Görsel 7. Laure Pigeon, 1908, İsimsiz/ Untitled Pinterest. Erişim: 07.08.2018. <https://tr.pinterest.com/pin/489696159468108893/?lp=true>

Görsel 8. Laure Pigeon, İsimsiz/ Untitled Outsider. Erişim: 29.11.2018. <https://el-hombrejazmin.com/tag/laure-pigeon>.

Emile Ratier

1894'de Güneybatı Fransa'da yer alan tarım bölgesi Soturac' ta çiftçi bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelir. 14 yaşına kadar ailesinden bir takım tarım ve marangozluk aktivitelerini öğrenir. Verdun Muharebesi nedeniyle 1914'te genç adam cepheye gitmek için çiftliği terk eder. Ratier savaş devam ederken yaralanır ve hastaneye kaldırılır. Görme yetisini yavaş yavaş kaybetmeye başlar. Daha sonra mahkum olur ve savaş esiri olarak Paris'te bir süre hapis yatar. Paris'te gördüğü ve çok etkilendiği Eiffel Kulesi'ni ve Zafer Takı'nı (Arc de Triomphe) daha sonra ahşap heykellerinde sıklıkla işleyecektir. Savaş bitip aile çiftliğine geri döndüğünde, bir kereste tüccarı olarak çalışır. Görme yetisini hızla kaybetmektedir ve bu durum onun psikolojisinde çok ağır rahatsızlıklara neden olmaktadır. İçe kapanış, ağır depresyon ve sanrılar başlar. 1960'tan itibaren Ratier, görme yetisini tamamen kaybeder (https://www.artbrut.ch/en_GB/author/ratier-emile). Ratier, ağacı ilk işlemeye başladığından beri hareketli, döner merkezli, heykelsi yapılar ve yine hareketli kinetik figüratif heykeller üretmek ilgisini çekmektedir. Dönme dolap, atlı karınca, değirmen gibi kendi aksı etrafında dönen hareketli mekanizmalar onu büyülemiştir. Diğer etkilendiği konular; savaş makineleri, insan ve hayvan figürleri, her türlü araba ve taşıma araçları olmuştur. 2 metre yüksekliğinde hareketli parçaları olan Eiffel Kulesi ve Zafer Takı gibi ahşap büyük kinetik heykelleri de vardır. Görüşünün zayıflaması hayatının yanlızlığını da beraberinde getirmiştir. Görüş açısı azaldıkça en bildiği malzeme olan karaağaç ile çalışmaya yoğunlaşmıştır. Kranklarla, millerle ve diğer rezonans mekanizmalarıyla canlandırılan hareketli heykeller yapar (Lombardi, 2013, s. 94-95). Ratier, gözleri görmemesine rağmen sanki bir saat gibi

hatasız çalışabilen böylesi heykelleri sesleri takip ederek yapabilmektedir. Görme yetisini kaybettiğe, çareyi duyma yetisini pekiştirmekte bulmuştur. Heykellerinde bisiklet zilleri gibi minik ses kaynakları kullanmaktadır. Kimi gıcirtılar, tıktirtılar ona rehberlik etmektedir. Eğitimsiz olan Ratier, yalnız başına yaşadığı kırsalda evini ve atölyesini de yine iplere ve tellere bağladığı minik çanlar sayesinde bulmaktadır. 1984’de ölümünün ardından yaşadığı yerde çok sayıda kinetik ahşap heykel bulunmuştur. Bu heykellerin bir kısmı Lozan’da yer alan Art Brut Müzesi’nde yer almaktadır (Görsel 9, 10).

Görsel 9. Emile Ratier, Eyfel Kulesi / Tour Eiffel
Pinterest. Erişim: 07.08.2018. <https://tr.pinterest.com/pin/159244536796444246/>

Görsel 10. Emile Ratier, Değirmen/ Moulin
Pinterest. Erişim: 29.11.2018. <https://tr.pinterest.com/pin/315040936408272726>.

Clement Fraise

1901’de doğu Fransa’nın Lozere köyünde 14 çocuklu fakir bir çiftçi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Hemen hemen hiç eğitim görmeden ailesinin yanında çobanlıkla ilk gençlik yıllarını geçirir. Daha önce de bir kaç kere yangın çıkarma teşebbüsü olmuştur. 24 yaşındayken ailesinin çiftliğini ve tüm birikimlerini ateşe verir. Bu yaptığı şey onun uzun yıllar kundakçılıktan St. Alban akıl hastanesine kapatılmasını sağlar. Burada da rahat durmaz. Saldırgan ve asi tavırları nedeniyle tecrit cezası olarak 2m’ye -3m boylarında daracık bir ahşap hücreye 1930-1931 yılları arasında kapatılır. Buradan özel ihtiyaçları dışında çıkartılmaz. İki yıl boyunca Fraise, bu hücrede kendini meşgul edecek bir uğraş bulmuştur; ahşap panel duvarları yemek kaşığının sapı ile kazıyarak rölyef bezemelerle süsler. Hastane kaşık sapından yaptığı el aletine el koyar. Bunun üzerine tuvalet için kullandığı lazımlığın teli ile kendine bir alet yaparak bununla kazımaya devam eder. Hastanenin her müdahalesine

karşın Fraisse yeni bir icatla ahşap panele uyguladığı kazımaları azimle devam ettirmenin bir yolunu bulur. Fraisse'e göre; 20 adet dikey ahşap panel yukarıdan aşağıya bir insanın dişlerini, el parmaklarını ve ayak parmaklarını temsil etmektedir. Sanki eskiz gibi çizilmiş, yer yer alçak ve daha yüksek rölyefler yapılmıştır. Negatif-pozitif çiçek betimlemeleri vardır (https://www.artbrut.ch/en_GB/author/fraisse-clement) (Görsel 11, 12). Anıtsal bir rölyef heykel görünümündeki eser kendini tekrar eden soyut ve somut motifleri, hayali figürleri ile Lozan'daki Art Brut Müzesi'nin en ilgi çekici eserlerinden biridir. Hiçbir eğitimi olmasına rağmen iki boyutlu derinliği bu şekilde verebiliyor olması ise hayret uyandırıcıdır. Fraisse 1945'te akıl hastanesinden çıktıktan sonra çiftliğin civarında taş ustalığı gibi bir takım işlerde çalışmıştır (Lombardi, 2013, s. 63).

Görsel 11. Clement Fraisse, 1931, İsimsiz/ Untitled. Collection de l'Art Brut, Fraisse. Erişim: 29.11.2018. <http://www.topo-fc.info/imagenesUp/articles/1241-2.jpg>.
Görsel 12. Clement Fraisse, 1931, İsimsiz/ Untitled. Collection de l'Art Brut, Fraisse. Erişim: 29.11.2018. <http://www.topo-fc.info/imagenesUp/articles/1241-2.jpg>.

Nek Chand

1924'te Pakistan'ın bir köyü olan Berian Kalan'da dünyaya gelir. 20 yaşlarındayken, ülkenin bölünmesinin ardından ailesiyle beraber Hindistan'a göç ederler. 1950'de kentsel dönüşüm ve gelişim planına katılmak üzere Cagandigarh Bayındırlık Departmanı için yol denetçiliği göreviyle buraya yerleşir. Chandigarh, Hindistan'ın kuzeyinde bulunan terkedilmiş bir bölgedir. İddialara göre eski zamanlarda burada pek çok krallıklar yaşamıştır ve burası kutsal sayılmaktadır. Chand buranın eskiden tanrıların yaşadığı Himalaya eteklerinde bir bölge olduğuna inanmaktadır. Nek Chand'ın onu derinden etkileyen, ona ilham veren ve onu devasa tanrısal bir habitat oluşturmaya iten görsel bir düşü vardır. Bu düş onun hem bir heykeltıraş, hem bir mimar ve hem de şehir planlamacısı gibi düşünüp, tasarlamasını ve dünyada az rastlanır türden bir yaratım oluşturmalarını sağlamıştır. Chand'ın gündüz rutin bir işi vardır. Bu iş yeni kurulan modern bir şehir için yol işçisi olarak çalışmaktır. Geceleri ise herkesten gizlediği bir sırrı vardır. Tamamen gizlice ve yasadışı şekilde kendine gizli bir köy yaratmaktadır. Tanrı ve Tanrıçaların Krallığı adını verdiği bu köyü işten çıktıktan sonra gizlice kendisi yıllarca emek vererek yedi yılda inşa etmiştir. Her birinin kutsal ruhu

olduğunu düşündüğü yüzlerce taşı toplayarak bir araya getirmiştir (Lombardi, 2013, s. 92).

Nek Chand metal parçalarını, paçavraları, kırılmış renkli halkaları, kullanılmış ayakkabıları, erimiş ampulleri, yıpranmış lastikleri, çürümüş bisiklet parçalarını, atılan inşaat malzemelerini toplamış ve sınırsız olan hayal gücü sayesinde, karşılaştığı her objeyi yararlı kılmayı bilmiştir. Figürlerinde binlerce cam parçalardan, tüylerden, döküm atıklarından ve kırık seramikten yararlanmış. Geniş alanlarda kullandığı mozaikleri yalnızca kırık çanak çömlek ve karolardan değil, banyolardan çıkan seramiklerin tümünü kullanarak biçimlendirmiştir (Sevim, Ağatekin, 2012, s. 97).

Chand, topladığı bilezikleri bir araya getirerek insan ve hayvan heykelleri oluşturmuştur. Figürleri bitirdikten sonra toprak üzerinde oluşturduğu kat kat teraslar üzerinde yanyana yerleştirmiştir. Nek Chand'ın yedi yılda oluşturduğu ve daha da yapmaya devam ettiği bu heykel köyü 1975'te bir tesadüf eseri ortaya çıkmıştır. Devlet, Chand'ın yaptıklarını ulusal-laştırmaya ve desteklemeye karar vermiştir. Yanında çalışacak yardımcıları ve maaş vererek dilediği kadar orada yaşayıp üretmesine olanak sağlamıştır. Günümüzde koruma altına alınmış olan bu masalsi köyün içinde köprüler, yürüyüş yolları, tepeler, yapay şelaleler, minareler, kuleler ve tapınaklar bulunmakta ve 2500'den fazla heykel yer almaktadır (Görsel 13, 14). Hindistan'da Taj Mahal'dan sonra 2. En fazla gezilen turistik yer Chandigarh Kaya Bahçesidir (<http://nekchand.com/about-nek-chand>).

Görsel 13. Nek Chand, 1975, Chandigarh Kaya Bahçesi Heykelleri/ Chandigarh Rock Garden Rock garden. Erişim: 07.08. 2018. <http://www.theindiapost.com/wp-content/uploads/2011/04/Rock-garden.jpg>.

Görsel 14. Nek Chand, 1975, Chandigarh Kaya Bahçesi Heykelleri/Chandigarh Rock Garden Wikimedia. Erişim: 29.11.2018. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20071201_163616_ceramic-waste_and_statuettes.jpg.

Shinichi Sawada

1982 doğumlu sanatçı, Japonya'nın kırsal bir bölgesi Shiga'da doğar. Küçük yaşta otizm ve konuşma güçlüğü tanısı konur ve çocukluğu öğrenme güçlüğü problemleri ve özel eğitim merkezlerinde geçer. Yaşadığı bölgedeki bir hastanenin pastane kısmında basit işlerde çalışmasına izin verilmektedir. Buradaki bir profesörün gözlemleriyle ve yönlendirmesiyle 2001 yılında kille tanışır. Küçük bir atölyenin bir köşesinde kille figürler üretmeye başlar. (Lombardi, 2013, s. 110). Karakteristik ince uzun parmaklarıyla sakince, sanki bir ritüel gibi

kile şekiller vererek durmadan hayali kahramanlar ve sihirli, masalsı figürler üretir. Çoğu figürlerinin yarı şeytan yarı insan temsilleri olduğu, pek çok yüzü bulunan totemler ürettiği bilinmektedir. Bu fikirlerin nereden geldiği bilinmez. İçgüdüsel olarak durmadan ürettiği bilinmektedir. 4-5 gün gibi kısa sürelerde metrelerce büyük kilden heykeller ortaya çıkarabilmektedir. Sawada'nın eserleri "Art Brut du Japon" ve "Collection de l'Art Brut Lozan" müzelerinin koleksiyonlarında yer almaktadır (Lombardi, 2013, s. 131) (Görsel 15, 16).

Görsel 15. Shinichi Sawada, İsimsiz/Untitled Pinterest. Erişim: 07.08. 2018. <https://tr.pinterest.com/pin/454300681144745106/>

Görsel 16. Shinichi Sawada, İsimsiz/ Untitled Pinterest. Erişim: 29.11.2018. <https://tr.pinterest.com/pin/559079741212180029>.

Türkiye'de Art Brut

Art Brut bir sanat akımı olmadığı gibi bir tarz bir moda ya da bir disiplin de değildir. Art Brut sanatçısıyla, üretilen eserlerle ve metodolojisiyle gelmiş geçmiş tüm disiplinlerden farklı ve kategori dışı bir sanat üretimini nitelemektedir. Bu onu üstün kılmamakta sadece farklı kılmaktadır. Tüketilmemiş yeni bir konu, araştırılacak, üzerinde çalışılacak yeni ve farklı bir alan her toplumda, o alanla ilgilenenlerin dikkatlerini çeker. Bu yeni ve farklı konu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tıp, sosyoloji, psikoloji ve sanat alanlarında çalışanların ilgisini çekmektedir. 1945'te Jean Dubuffet ile Fransa'dan tüm dünyaya duyurulan bu yeniliğin Avrupa'daki 73 yıllık geçmişine oranla Türkiye'de tanınırlığı görece yenidir. Sayıca çok fazla olmamakla birlikte Art Brut'le ilgili Türkçe yayınlanmış makalelere, kitap bölümlerine, tezlere, basılı bildirimlere ulaşılmıştır. Türkiye'de henüz bir Art Brut Müzesi bulunmamaktadır.

2008 senesinde Hacettepe Üniversitesi Ahmet Göğüş Sanat Galerisi Türkiye'de gerçekleştirilen ilk Art Brut sergisine ev sahipliği yapmıştır. Almanya'da yaşayan Nöroşiruji uzmanı Prof. Dr. Turhan Demirel, Hacettepe Üniversitesinin davetlisi olarak Ankara'ya gelerek bir seminer verir ve Art Brut sanatı hakkında bilgi ve birikimlerini paylaşır. 15 senedir toplamakta

olduğu kişisel sanat koleksiyonundan seçme eserlerle de bir sergi gerçekleşir. Demirel, büyük bir ilgi ile 15 yıl önce tesadüf eseri Art Brut ile tanıştığını, bu rastlantının kendisi için ilk kıvılcım olduğunu söyler. O tarihten sonra Art Brut'a olan merakı giderek artar ve bu resimleri toplamak onun için bir tutku haline gelir. Eserler ve sanatçılarla yakından ilgilenmeye başlar ve sonunda desenler, resimler ve üç boyutlu eserlerden oluşan sayıları 450'yi bulan bir koleksiyona sahip olur. Tıp alanının dışında hobi olarak başlayan bu tutkusunun onda yaşam dengesini sağlamasına yardımcı olduğunu vurgular (Aygün, 2008).

2010 senesinde ise farklı kökenlerden gelen üç Art Brut sanatçısının çalışmalarından oluşan 'Anatomia Metamorphosis' isimli sergi İstanbul FKM (Fransız Kültür Merkezi) Sanat Galerisi'nde, yine Art Brut kavramının ilk kez uzun metrajlı bir yapımda ele alındığı 'Kırmızı Gökyüzü' isimli bir film gösterimi ile birlikte sergilenmiştir. Yapıtlar ilk bakışta birbirinden farklı gibi görünse de üç sanatsal proje de ortak kaygılarla birbirlerine bağlanırlar; bedenin dönüşümü, ayrışması ve değişimi (Güncel, 2010). 2007 senesinde İstanbul'da küratörlüğünü sanatçı Mehmet Gülerüz'ün gerçekleştirdiği bir sergi gerçekleştirilmiştir. Sergide şizofreni hastalarının iç dünyaları tuvallere yansıtılmıştır. Rehabilitasyon amaçlı yapılmış olan yüzlerce resim arasından seçilen yüz resim Taksim Tarık Zafer Tunaya Sergi Salonu'nda 1 ay süreyle sergilenmiş ve şizofreni hastalığıyla ilgili toplumu bilgilendirici programlar düzenlenmiştir. Sosyal toplumsal sorumluluk yönü de olan bu sergi oldukça dikkat çekmiştir (Horosan, 2007).

Sonuç

Art Brut aslında hep varolmuş ama toplumda sıkışmış, itelenmiş, ötelenmiş ve hiç bir zaman kendisine bir isim bulamamış bir üretimdir. Sanatın yaşını neredeyse insanlığın yaşıyla eşit sayan insan, varolduğundan bu yana sanatsal dışavurumlarıyla estetiği, güzeli, kontrollü ve tanımlı olanı ararken ve hep ona ulaşmaya çabalarken özden gelen ham, kaba ve çığ olanı gizlemeye, saklamaya çalışmıştır hep. Öte yandan toplumdan dışlananlar, sosyal ve kültürel hayattan uzaklaşıp kendi içine dönenler yalnızlaştıkça 'sanat yapmak' derdinde olmadan sadece 'yapmak' derdinde olarak içlerini dökmüşlerdir durmadan. Buldukları her materyale, her malzemeye, her şekilde, her teknikte. Öğrenilen değil içten gelen şekilde. Kurallarla değil kuralları yıkıp dağıtırcasına. Yaptığının ne olduğunu bilmeden, neden olduğunu bilmeden sadece yapmadan duramadıkları bu eylem ve üretim onların hayati edimleri olmuştur. Bu insanlar yaratarak var olmuşlardır, var olabilmek için de sadece özerlerinden gelene sığınmışlardır. Toplumun 'deli saçması' dediği o üretimleri Jean Dubuffet sanat ortamlarının, müzelerin, galerilerin tam orta yerine yerleştirip buna 'sanatın özü' demiş, manifesto yazmış ve bir de isim vermiştir: Art Brut. Art Brut araştırılıp tüketilecek yeni bir alan, yeni bir konu olmanın dışında tam da sanatın neliği, kimliği, niteliği ve özü konularında bilinen tüm değerleri alt üst eder. Artık yeteneğin ne olduğu ve kimde olduğu da bir aldatmacadır. Yetmiş üç sene önce hayatımıza büyük bilinmezliklerle giren Art Brut, bilim ve sanat alanlarında pek çok araştırmacı için eşsiz bir kaynak oluşturmaktadır.

Kaynakça

Aksoy, Gamze. (2015). Batı Kültürüyle Etkileşimi Açısından Jean Dubuffet ve Art Brut Kavramı. *e-skop, Sanat Tarihi Eleştirisi*. Erişim: 06.08.2018, <http://www.e-skop.com/skopbulten/tezler-bati-kulturuyle-etkilesimi-acisindan-jean-dubuffet-ve-art-brut-kavrami/2292>

Aksoy, Fahir. (1990). *Naif Sanat ve Türk Naifleri*. İstanbul: Ak Yayınları.

Aygün, Helin. (2008). Hacettepe Üniversitesi Art Brut Sergisine Ev sahipliği Yaptı. *medimagazin*. Erişim: 06.06.2018. <https://www.medimagazin.com.tr-hacettepe-8220art-brut8221a-ev-sahipligi-yapti-676-5829.html>

Çelen, Bahar. (2003). Masumiyetini Kaybetmemiş Sanat. *Milliyet Sanat*, 533, s. 55-57.

Çoban, Hacı. (2016). Roma Dönemi Hastaneleri, Asklepionlar ve Sarıkaya Roma Hamamı. 1. *Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiriler Kitabı*,1, s. 98.

Demirel, Turhan. (2015). Outsider Art. Erişim: 06.08.2018. <http://www.outsider-artworld.com/>

Dubuffet, Jean. (2005). *Boğucu Kültür* (İ. Birkan, Çev.). İstanbul: Dost Yayınları.

Elvan, Nihal. (2001). *Türk Plastik Sanatlarında Otodidakt ve Naif Sanat, Çocuk Yaratıcılığı (1950-1960)*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Güncel, Duygu. (2010). FKM'de sergi: Art Brut. Anatomia Metamorphosis. Erişim: 06.06.2018. <https://www.haberler.com/fkm-de-sergi-art-brut-anatomia-metamorphosis-haberi/>

Horosan, Ferhat. (2007). Her Yüzde Bir Mutluluk. *milliyetblog*. Erişim: 06.06.2018. <http://blog.milliyet.com.tr/her-yuzde-bir-mutluluk/Blog/?BlogNo=77144>

Kuspit, Donald. (2006). *Sanatın Sonu* (Y. Tezgiden, Çev.). İstanbul: Metis Yayınevi.

Lombardi, P., Lausanne, G. (2013). *Collection de l'Art Brut*. Art Brut Müze Yayınları.

Nek Chand Foundation. (2010-2017). Erişim: 06.06.2018. <http://nekchand.com/about-nek-chand>

Öztürk, Gürcan. (2016). Sanatla İyileşmek. Erişim: 06.08.2018. <https://medium.com/turkce/sanatla-iyile%C5%9Fmek-723c43471802>.

Sevim, S., Ağatekin, E. (2012). *Kamusal Alanda Atık Seramiklerin Kullanımına Bir Örnek: Şandigar Kaya Bahçesi Hindistan*. Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 3, 3, s. 97.

Tolstoy, L. N. (2007). *Sanat Nedir? - Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi* (M. Beyhan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yedikardeş, Caner. (2018). *Plastik Sanatlar Özelinde Beynin İşleyişi Üzerine Figüratif Çözümler*. (Yayımlanmış Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yüksel, Nilgün. (2000). Art Brut. *Genç Sanat Güzel Sanatlar Dergisi*, 71-72, s. 16-22.

Yüksel, Nilgün. (2002). Naifler, Primitifler, Toplum dışı Sanat Yapan "Kültürsüz" Sanatçılar... Yüzyılın Çocukları. *Art Décor Sanat*, 109, s. 138-141.

Yüksel, Nilgün. (2002). Yüzyılın Çocukları. *Genç Sanat Güzel Sanatlar Dergisi*, 94, s. 28-31.

Artbrut. Erişim: 06.06.2018. https://www.artbrut.ch/en_GB/author/fraisse-clement

Artbrut. Erişim: 06.06.2018. https://www.artbrut.ch/en_GB/author/ratier-emile

Britannica. Erişim: 06.06.2018. <https://www.britannica.com/biography/Adolf-Wolfli>

Britannica. Erişim: 06.06.2018. <https://www.britannica.com/art/naive-art>

Outsider. Erişim: 06.06.2018. <https://www.outsiderartmuseum.nl/en/kunstenars/shinichi-sawada/>